PROFESORUL. O MARE CONȘTIINȚĂ

GAVRIL ISTRATE

Profesorul N. I. Popa a fost elev al Liceului Internat „C. Negruzzi", pe care l-a absolvit în anul 1916, ca șef de promoție. S-a remarcat, în aceeași măsură, ca student și, după aceea, ca profesor de franceză la liceul în care a învățat. A fost, o bună bucată de vreme, invitatul profesorului Nicolae Șerban, de la Universitate, unde a ținut cursuri libere, pentru studenți. L-am cunoscut acum aproximativ șaizeci de ani, când colabora la revista „Însemnări ieșene" și, mai ales, după 1945, când, amândoi, am fost încadrați la Universitate, el profesor titular la catedra de limba franceză, eu asistent începător, la filologie romanică.

Intelectual distins, cu o cultură umanistă foarte temeinică, profesorul N. I. Popa a constituit, în învățământul nostru, un adevărat model. Cunoștințele adânci, în specialitate, continua sete de informare, marea mobilitate a spiritului, legăturile cu numeroși specialiști de peste hotare i-au permis să desfășoare o activitate științifică susținută și să se prezinte în fața studenților cu un curs foarte bine documentat, alcătuit la nivelul adevăratelor exigențe universitare.

Ca trăsături esențiale, în cariera sa de profesor, putem distinge o probitate exemplară, pe de-o parte, și interesul mereu mai viu acordat studentului, ca individualitate proprie, pe de altă parte. Printr-o distincție rară și printr-o eleganță de invidiat, pe care le-am putut remarca, deopotrivă, la catedră, ca și în relațiile cu oamenii, profesorul N. I. Popa a realizat, într-o formă admirabilă, ceea ce se numește un om de cultură. În seminarii, la orele de consultații, la cercul științific, ale cărui ședințe le frecventa cu regularitate, a urmărit dezvoltarea personalității studentului, încurajând opiniile proprii și sprijinind afirmarea fiecăruia în direcția ce i se potrivea cel mai mult. Pe lângă transmiterea cunoștințelor de specialitate, a urmărit, în permanență, la curs ca și la seminar ori în activitatea educativă, lărgirea orizontului de cultură generală, potrivit principiului că un adevărat intelectual nu poate fi imaginat în afara unei formații complexe.

O apreciere deosebită merită activitatea pe care profesorul N. I. Popa a desfășurat-o în calitate de decan al Facultății de Filologie, în anii imediat următori reformei învățământului. Grija cu care soluționa fiecare problemă nouă, calmul cu care intervenea în eventualele neînțelegeri dintre colaboratorii săi și, mai ales, modul în care știa să subordoneze totul bunului mers al învățământului l-au impus repede și definitiv, în ochii tuturora. Nu-i va putea reproșa nimeni, vreodată, că ar fi subordonat interesele mari ale instituției celor de ordin personal.

BDD-A1335 © 1994-1998 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:36 UTC)

Ca şef de catedră a dat dovadă de acelaşi excepţional simţ al datoriei, a închegat un colectiv disciplinat în mijlocul căruia a fost, totdeauna, nu numai prezenţa cea mai activă, ci şi un excelent model. S-a preocupat de formarea şi creşterea cadrelor tinere, pe plan didactic şi ştiinţific, prin lecţii deschise, prin punerea la dispoziţie până şi a bibliotecii proprii, prin îndrumări permanente etc. Unii dintre elevii săi onorează, ori au onorat, catedre universitare ori deţin alte posturi de răspundere în domeniul umanistic.

Profesorul N. I. Popa a desfăşurat o valoroasă activitate publicistică, începută încă în paginile revistei „Însemnări ieşene" sau chiar mai înainte, unde a dat preferinţă problemelor legate de cultura şi literatura franceză. Este unul dintre puţinii specialişti în domeniul literaturii comparate, în ţara noastră. S-a afirmat pe plan naţional şi în străinătate, prin numeroase studii de istorie şi teorie literară, prin lucrări de literatură comparată, consacrate lui Negruzzi, Eminescu, Creangă, Panait Istrati, Gérard de Nerval, Ronsard, Stendhal, Alain-Fournier ş.a., ca şi unor probleme privind conceptul de literatură universală, romantismul şi simbolismul.

A participat, cu comunicări, la congresele de literatură comparată de la Budapesta, Fribourg, Strassbourg, Belgrad, precum şi la cel de studii renascentiste de la Tours. De pretutindeni mă informa asupra desfăşurării mersului lucrărilor, neuitând să sublinieze modul în care s-au prezentat românii acolo.

Din Debreţin, unde participa la un colocviu de specialitate, ca reprezentant al Universităţii din Iaşi, îmi scria, la 30 martie 1960: „Salutări colegiale din Debreţin, unde delegaţia noastră a petrecut şase zile, cu program bogat şi extrem de instructiv. Eu am făcut conferinţa despre *Limba franceză la Universitatea din Iaşi* şi alta, *Periodizarea istoriei literaturii franceze,* cerută de catedra de romanistică. Constatările celor şase zile le-am discutat pe larg, cu profesorul Herman şi cu rectorul Bela Şulan (Şulan!) şi sper să aibă urmări practice". La 13 octombrie 1961, mă informa din Praga: „Am avut, deja, discuţii interesante cu colectivele de la Institutul de Istoria Literaturii Cehe, cu Institutul de Filologie Modernă şi cu catedra de romanistică. Le ţin şi trei conferinţe urmate de discuţii. Una mi-a fost cerută şi de Facultatea de Filologie din Bratislava". La 16 iulie 1964 îmi scria din Franţa: „Salutări prieteneşti din Tours, unde am expus două conferinţe despre *Angajamentul politic la poeţii Pleiadei* şi despre *Legenda originii româneşti a lui Ronsard,* urmate de discuţii. Facem o excursie pe locurile lui Ronsard..."

În acelaşi an, la 2 septembrie, îmi scria din Fribourg, din Elveţia: „Salutări prieteneşti de la Congresul Internaţional de Literatură Comparată, unde nivelul comunicărilor şi al discuţiilor aduce un aer proaspăt în istoria literară.

Comunicarea mea *Originalité du romantisme roumain* şi participarea la discuţii mi-a atras numirea ca membru în comisia de redactare a *Dicţionarului internaţional al termenilor de istorie literară".* Şi după ce încheie scrisoarea cu informaţia: „Sunt singurul delegat din ţară", adaugă, sub semnătură: „Abia acum a venit Liviu Rusu".

BDD-A1335 © 1994-1998 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:36 UTC)

La 3 sept. 1966 îmi scria din Strassbourg, unde a participat la Congresul Fundaţiei Internaţionale de Limbi şi Literaturi Moderne, cu o comunicare despre *Panait Istrati,* iar la 3 sept. 1967 îmi vorbea de succesele obţinute de membrii delegaţiei noastre la Congresul Asociaţiei Internaţionale de Literatură Comparată din Belgrad.

Pe lângă informaţiile pe care mi le transmitea de la diferite întruniri şi congrese, profesorul N. I. Popa nu uita să-mi împărtăşească impresiile şi să-mi comunice tot ce i se părea că are atingere cu procesul de învăţământ. Folosea orice experienţă din care se putea prelua câte ceva spre îmbunătăţirea activităţii din instituţia noastră. Din vacanţa petrecută la Mănăstirea Văratic îmi scria la 27 iulie 1965: „Salutări cordiale de la Mănăstirea Văratic, unde stau cu familia o lună. În august, ne vedem probabil la Sinaia, unde am raportul de bază la simpozionul *Ecoul lui Eminescu şi Creangă în literatura universală* şi lecţia *Ibrăileanu şi «Viaţa românească».* Spre 25 august voi fi la Iaşi pentru lucrările de pregătire ale anului universitar. Cu sentimente cordiale, N. I. Popa".

La 12 august 1965, după ce susţinuse cele două comunicări, îmi scria: „Atmosfera a fost prielnică discuţiilor şi extrem de profitabilă".

Uneori, de la Sinaia, după încheierea cursurilor, îi însoţea pe participanţi în excursia programată şi nu se mulţumea, nici atunci, să lase să treacă vremea fără profit. La 16 august 1961, îmi comunica: „Voi profita de cele patru zile petrecute la Cluj, pentru a lua legătura cu catedra de franceză şi cu colectivul de la Filiala Academiei". La 1 august 1962 şi, respectiv, 7 august 1963, îmi vorbea de profitul, pentru străini, după excursiile efectuate la mănăstirile din Moldova, prin Braşov–Oituz–Oneşti–Bacău–Mănăstirea Neamţ–Bicaz–Lacul Roşu. În sfârşit, la 21 iulie 1965, ca şi la 31 iulie 1966 şi, respectiv, la 16 iulie 1967, îmi spunea că i-a revenit sarcina de a conduce, în calitate de director, „cursurile de perfecţionare a profesorilor de limbi străine cu colaborarea a 16 profesori francezi, americani, englezi, germani şi ruşi, excelent prilej de schimb de experienţă internaţional".

Spiritul critic cu care era dotat profesorul Popa, capacitatea de sinteză, excepţionala putere de muncă de care a dat dovadă i-au permis să desfăşoare, concomitent, o activitate pe mai multe planuri, deosebit de rodnică, în cadrul Filialei Iaşi a Academiei, în calitate de responsabil al colectivului de istorie literară şi al Societăţii de Ştiinţe Istorice şi Filologice, pe care a condus-o, încă de la înfiinţare (1949), în calitate de preşedinte. Am fost colaboratorul lui cel mai apropiat şi la institutul academic, unde conduceam colectivul de lingvistică, şi la filiala societăţii ştiinţifice, pe care am menţionat-o, unde am îndeplinit funcţia de secretar. Cunoşteam, deci, foarte bine activitatea profesorului Popa şi pot vorbi în cunoştinţă de cauză.

Pentru toţi colaboratorii săi, de la cei mai în vârstă până la ultimii absolvenţi pe care i-a îndrumat, profesorul Popa a fost un model luminos de conştiinţă profesională, cu un înalt simţ de răspundere în faţa sarcinilor pe care le avea în faţă. Ei se vor strădui, sunt sigur, să se apropie cât mai mult posibil de acest model.

BDD-A1335 © 1994-1998 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:36 UTC)

Activitatea desfăşurată de profesorul N. I. Popa, de-a lungul anilor, a fost unanim apreciată nu numai prin consemnări scrise, cronici, recenzii şi dări de seamă, ci şi prin acordarea premiului academic, de critică literară, „Dobrogeanu-Gherea" (1957) ori prin înalte distincţii, cum ar fi „Meritul cultural" clasa a II-a (1947) şi „Ordinul Muncii" clasa a III-a (1960).

În ciuda tuturor meritelor la care m-am referit până aici, a avut parte, totuşi, şi de aprecieri mai puţin binevoitoare, uneori chiar negative. O serie de oameni, care n-au lăsat în amintirea noastră nici o imagine luminoasă, s-au impus doar prin pornirile subiective cu care şi-au onorat colegii. Ei au profitat de faptul că nimeni dintre cei cărora li se adresau cu „reclamaţiile" lor nu controla cât adevăr conţin ele. Au putut organiza, prin urmare, o adevărată campanie împotriva profesorului Popa; o campanie de denigrare. Şi fiindcă nu-l puteau acuza că nu-şi face datoria, din moment ce el reprezenta, printre cadrele didactice din facultate, conştiinţa însăşi, i-au reproşat că în cursurile sale se strecoară idei necorespunzătoare, străine de epoca în care trăim, că este tributar mentalităţii burgheze, că îndrumă pe studenţi pe căi neconforme cu progresul. În urma unei asemenea campanii, profesorul Popa a fost înlocuit din comisia superioară de diplome, din cadrul Ministerului Învăţământului. Dar inamicii lui nu s-au mulţumit cu atât. Plecând de la faptul că un manual de liceu, elaborat de un colectiv de specialişti pe care îl conducea profesorul Popa însuşi, a fost oprit să se difuzeze în şcoli, ei şi-au reînceput atacul. Problema a luat amploare şi cazul a fost supus judecăţii unei adunări de partid, în care a fost criticat şi decanul facultăţii, din cauză că n-a înăbuşit asemenea manifestare, că l-ar fi protejat pe cel vinovat. Povestea este destul de lungă. Decanul a răspuns acuzaţiilor, care, ca de atâtea ori, erau neargumentate şi, din cauza aceasta, cu totul subiective. Folosesc prilejul şi las să urmeze, aici, o scrisoare a colegului Ioan Enache, fost elev la Liceul Internat, al lui N. I. Popa, lector la istorie, în perioada la care ne referim. Scrisoarea are mai mult un caracter intim şi n-aş fi publicat-o dacă în ea nu s-ar reflecta, cum nu se poate mai bine, nu numai situaţia în care se găsea profesorul N. I. Popa, în perioada respectivă, ci şi întreaga atmosferă în care ne duceam, cu toţii, activitatea. Iată-o, deci:

„Dragă coane Gavriliţă Istrate,

O răceală care mă ţine la pat de vreo două săptămâni m-a împiedecat să particip la sărbătorirea a 70 de ani de viaţă, eveniment de care mă anunţase, prin telefon, Toki Tcaciuc.

N-aveam de gând să iau cuvântul şi să arăt valoarea matale ca om de ştiinţă în domeniul limbii şi literaturii româneşti – au fost alţii mai pricepuţi ca mine la treaba aceasta. Eu intenţionam, în câteva cuvinte, să-l prezint pe ardeleanul Gavril Istrate, om neînfricat, de curaj şi îndrăzneală, aşa cum i-am văzut pe Ion Raţiu, Andrei Şaguna, Gh. Pop din Băseşti, Şt. Cicio Pop etc.

Voiam să prezint asistenţei celebra şedinţă din toamna anului 1957 (mi se pare), când, fiind şi eu la Universitate, am fost convocaţi într-o şedinţă de O. B.,

BDD-A1335 © 1994-1998 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:36 UTC)

pentru a-l judeca și condamna pe profesorul dr. N. I. Popa, acuzat fiind că a strecurat idei burgheze, reacționare, într-un manual de ist.lit. române pentru elevii din ultima clasă de liceu. Se moșea acest manual după 1944 și, în fine, a apărut, autorii fiind un colectiv de la Iași, București și Cluj. Manualul a stat două săptămâni pe piață, apoi retras și din librării și de la elevi, iar dintre autori N. I. Popa era principalul acuzat. Era în vremea când proletcultismul era în floare și când a spune altfel decât se spunea de sus era primejdie mare. Mulți l-au atacat pe N. I. Popa, dar mulți te-au atacat și pe tine, care, în calitate de decan, n-ai avut vigilența revoluționară pentru a-l depista la timp și a-l scoate din Universitate. Un personaj valoros, atunci, director al unei instituții de prestigiu, și la această instituție fuseseră directori numai profesori universitari – el era simplu licențiat –, după o trudă de 10 ani, te acuza că nu l-ai controlat la cursuri, că el, care a stat ani întregi la Paris, era îmbâcsit de reacționarism, pe care-l difuza printre studenți. Aceleași acuzații ți le-a adus și secretarul de partid, care prezida ședința. Aveam inima cât un purice și așteptam reacția ta. Repet, pe atunci era foarte riscant să spui lucrurilor cum sunt, și nu cum ți se prezintă (de către alții).

Tu te-ai ridicat foarte calm, drept, demn, fără nici o emoție și ai declarat, răspicat, că tu n-ai calitate de-a numi sau a scoate pe cineva din Universitate. Tu trebuie să veghezi dacă profesorii își fac datoria și urmează linia partidului. Din acest punct de vedere n-ai a-ți reproșa absolut nimic: profesorul Popa e foarte conștiincios, e foarte bine pregătit, e foarte bine orientat ideologic; cu 2-3 săptămâni în urmă i-au fost premiate două lucrări de către Academia Română. La acuzația „la modul general", tu nu ai de răspuns nimic; să ți se aducă acuzații, ție și d-lui Popa, concrete.

M-a impresionat în mod deosebit ținuta ta, și aceasta voiam s-o relev. În ținuta ta demnă, neînfricată, dârză, am văzut ținuta ardelenilor în lupta lor de veacuri pentru dreptate. Te felicit și pe această cale și-ți doresc ani mulți, împreună cu toți ai tăi.

Prof. Ioan V. Enache

Iași, 29 II 984.

P.S. Urmarea: nici prof. N. I. Popa n-a fost scos de la catedră, nici tu de la decanat. Deși au fost atâția clănțăi – și au fost destul de mulți, dacă îți mai amintești –, punctul tău de vedere a triumfat".

Scrisoarea colegului meu are în vedere o singură înscenare, dintr-un repertoriu mult mai bogat. Au fost și alte încercări de intimidare a profesorului Popa; mă voi mai opri doar la una: într-o bună zi am fost invitat la rectorat spre a mi se transmite o dispoziție venită de mai sus, potrivit căreia urma să convoc, într-o ședință specială, toate cadrele didactice din facultate și să „înfierez" acolo activitatea și atitudinea câtorva profesori, printre care se găsea, se înțelege, și N. I. Popa. Am

BDD-A1335 © 1994-1998 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:36 UTC)

refuzat, categoric, să fac treaba aceasta, motivând că o asemenea şedinţă ar putea avea urmări cu totul nedorite şi am cerut îngăduinţa de a-mi alege, singur, metoda de abordare a problemei. Am stat de vorbă, între patru ochi, cu fiecare dintre cadrele respective, atrăgându-le atenţia asupra „păcatelor" puse pe seama lor. Efectul a fost cu totul pozitiv; oamenii n-au mai fost urmăriţi sub aspectul respectiv, iar ei, la rândul lor, s-au încredinţat că se pot găsi, şi printre cei de „sus", oameni de înţeles.

Imaginea profesorului N. I. Popa a rămas luminoasă, în continuare. El ne-a lăsat, tuturora, o amintire scumpă şi un exemplu demn de urmat. Prin activitatea, de-o viaţă, pe care a desfăşurat-o, ca şi prin atitudinea exemplară, el şi-a câştigat un loc vrednic de cinstire în galeria celor mai aleşi cărturari care au contribuit, din plin, nu numai la prestigiul Universităţii din Iaşi, ci şi la cel al culturii noastre naţionale, în genere.

LE PROFESSEUR. UNE GRANDE CONSCIENCE

RÉSUMÉ

L'article se propose comme but d'esquisser le portrait moral du professeur N. I. Popa en suivant les principales étapes de sa carrière didactique et de son activité scientifique dans le domaine de la littérature comparée. On y présente une série de faits généralement peu connus, ainsi que des fragments des letttres que le professeur N. I. Popa a envoyées à l'auteur de plusieurs villes européennes, où il se trouvait à l'occasion des manifestations scientifiques internationales.

Facultatea de Litere
Universitatea „Al. I. Cuza"
Iaşi, Bulevardul Copou, nr. 11

BDD-A1335 © 1994-1998 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:51:36 UTC)